

Riječi recenzenata

Zagrebačka katedrala, najvažniji spomenik srednjovjekovne arhitekture u sjevernoj Hrvatskoj, pa i šire, dosad je doživjela samo jednu monografsku obradu, i to već razmjerno davne 1988., iz pera njezinih vrsnih poznavateljica, Ane Deanović i Željke Čorak. Više od tri desetljeća ta je knjiga bila temeljno polazište svim istraživačima, kako onima materijalne baštine, tako i povjesničarima. Knjiga dviju istaknutih autorica počivala je, dakako, na dotadašnjim znanstvenim spoznajama. Pisanih izvora koji bi osvijetlili najstariju povijest biskupije i katedrale ima malo, a nije sačuvana ni utemeljiteljska isprava kralja Ladislava. S arheološkim istraživanjima situacija je još gora, jer su nam dosad otkrila premalo, a njihova interpretacija nije jednoznačna. Zahvat koji je nakon potresa 1880. izveo Herman Bollé bio je takve naravi da je ne samo izmijenio postojeću građevinu, nego je otežao, a u velikoj mjeri čak i onemogućio istraživanje preživjelih srednjovjekovnih slojeva.

Zbog toga je ovaj broj *Portala* dragocjen prilog poznavanju zagrebačke katedrale. Potresi koji su je nedavno zadesili nisu samo nalagali nužnost sanacije i restauriranja, nego su i pružili mogućnost detaljnog istraživanja svih građevinskih elemenata kakvo nikad prije nije bilo provedeno. Osim toga, nametnula se nužnost pažljivog pregleda skulpture, oslika, oltara, namještaja i svega onoga što čini inventar katedrale. Niz stručnjaka, specijaliziranih

za određene vrste materijala – skulpturu, slikarstvo, umjetnički obrt ili građevinske radove – iznio je pred čitatelje članke u kojima su spoznaje prethodnika, posredstvom kritičkog odnosa prema literaturi i pisanim vrelima, sljubljene s novim uvidima i tumačenjima, od kojih su mnoga nastala baš u poslijepotresnom razdoblju. Iako nije riječ o knjizi u obliku sinteze, za koju se nadamo da će se pojaviti u najskorijoj budućnosti, jer katedrala to zavređuje, ovaj opsežni zbornik vrlo kvalitetnih znanstvenih i specijalističkih radova nije tek nadomjestak takvom pothvatu. Popraćen brojnim likovnim priložima koji nisu puke ilustracije, nego su nadopune onome što je napisano, on je dobrodošao i nadasve vrijedan prilog izučavanju toga izvanrednog spomenika, višestoljetnom trudu svih onih koji su pomagali njegovu izgradnju, ukrašavanje i održavanje, često u krajnje nepovoljnim vremenima. S jedne strane zbornik je prikaz naših saznanja o katedrali, a s druge pouzdano polazište za buduća istraživanja čije rezultate s nestrpljenjem očekujemo, jer je povijest katedrale ujedno i povijest Zagreba: grad i prvostolnica neraskidivo su vezani tijekom cijele svoje povijesti. Velik trud urednica i niza autora uložen u ovo djelo zasigurno nije bio uzaludan, jer su napravili velik korak u izučavanju i očuvanju zagrebačke i hrvatske kulturne baštine. ■

dr. sc. Neven Budak, red. prof.

U ovom, posebnom izdanju *Portala*, godišnjaka Hrvatskog restauratorskog zavoda, u tridesetak priloga istraživača raznih struka i pristupa, svi zainteresirani čitatelji i kulturna javnost mogu saznati odgovore na mnoga pitanja ili naći putokaze za daljnja istraživanja o zagrebačkoj katedrali, koji do sada nisu bili jasno izrečeni. Naime, većina priloga rezultat je posve novih arhivskih, konzervatorsko-restauratorskih, povijesno-umjetničkih i arheoloških istraživanja provedenih nakon potresa 2020. godine, dok su neki nastali kao posljedica ranjene savjesti prema spomeniku koji, premda svakodnevno prisutan pred našim očima, nije dobivao potrebnu pozornost.

Dosad su o katedrali objavljene tri male, ali iznimno važne monografije iz 19. stoljeća (Ivan Kukuljević Sakcinski, *Prvostolna crkva zagrebačka* 1855.; Karlo Wiess, *Der Dom zu Agram*, 1860.; Ivan Krstitelj Tkalić, *Prvostolna crkva zagrebačka nekoč i sada*, 1885.), jedna iz druge polovice 20. stoljeća (Ana Deanović i Željka Čorak, *Zagrebačka katedrala*, 1988.) te vodič Antuna Ivandije (*Zagrebačka katedrala*, 1967., 1983., 1989.). No ni ta vrijedna izdanja ne odgovaraju potpuno značenju spomenika središnje crkve Zagrebačke nadbiskupije, povijesnoga i duhovnoga središta Hrvatske i vrhunskoga arhitektonskog spomenika.

Povijesne katedrale znatno su više i od same građevine, kako ističe Alain Erlande-Brandenburg (*La cathédrale*, 1989.); potrebno je proučiti cijeli katedralni sklop: crkvu, biskupsku palaču, baptisterij, riznicu, kanoničke kurije, hospicij i druge građevine te javne prostore koji su tvorili urbanu cjelinu grada molitve, liturgije i Božje blizine. Zagrebačka katedrala, koja je u povijesti služila i kao

riznica Kraljevstva – a time i začetak Hrvatskoga državnoga arhiva – te kao *locus credibilis*, s nizom drugih društvenih i političkih funkcija, posebno jasno svjedoči o toj višeslojnosti. Za nju su kroz povijest naručivana najbolja umjetnička djela, pozivani domaći i strani umjetnici kako bi ostvarili njezinu liturgijsku opremu te je njezina nutrina stoljećima postajala riznica umjetničkoga blaga (slikarstva, skulpture, djela primijenjene umjetnosti, sitnoslikā i drugih liturgijskih predmeta) čija se važnost proteže daleko od brežuljka na kojem se nalazi, na cjelokupno područje koje je pod njezinim crkvenim autoritetom, kako je prikazano na zemljovidu naslovljenom *Mappa Dioecesis Zagrabien-sis* Josipa Szemana (1822.), s petnaest arhidakonata, a u državno-administrativnoj podjeli s mjestima iz dvanaest hrvatskih županija i pukovnija.

O svemu tome – od arheoloških dubina do vrhova katedralnoga krova i zvonikā, od arhivskih svjedočanstava i povijesnih glasova do suvremenih restauratorskih i konzervatorskih zahvata – moguće je sada čitati u ovom izdanju koje je golem izdavački pothvat. Ono potvrđuje snagu i zrelost Hrvatskoga restauratorskog zavoda, koji je ispunio istraživačku i izdavačku prazninu što je godinama postojala. Potresi 2020. godine pokazali su koliko je zajedničkoga napora potrebno da bi se na suvremen i cjelovit način odgovorilo izazovu obnove toga slojevitoga i iznimnoga spomenika. U tom smislu, valjanost izreke *svako zlo za neko dobro* ovdje se ostvaruje u punom značenju: ovaj broj *Portala* posvećen zagrebačkoj katedrali istinski je dobro i trajna vrijednost hrvatske baštine. ■

dr. sc. Sanja Cvetnić, red. prof.